

האדם אשם כל עוד לא הוכחה חפותו

אנדונים סמראקיס: הטעות, מיוונית: יחיאל קמחי, הוצאת מחברות לספרות 2006, 175 עמ'

במשך שעות שוטטו השניים, במה שנראה כבילוי של שני חברים קרובים. הם עצרו לגילוח במספרה, ישבו בבית קפה, פגשו בחורות מזדמנות ורחצו עמן בים, שיחקו כדורגל עם ילדים והשתעשעו בלונה פארק. לאורך הבילוי המשותף, לא חדלה מחשבתו של החשוד להטריד את מוחו בהרהורי בריחה. הוא חש כמי שהחמיץ את כל ההזדמנויות להימלט וכעת איבד תקווה.

הוא ידע ש"לשירות המיוחד לא היו ראיות נגדו. לכן טמנו לו מלכודת. אם לא ישמור על קור רוח, יפליל את עצמו. אם יתפתה וינסה להימלט, זה בדיוק יהיה הסכין שיתקע בלבו כמו ידיו [...] ניסיון הבריחה יהיה בגדר הודאה ברורה" (עמ' 145). כששבו למלון, הבין החשוד כי נפל למלכודת. ביטוי סמלי לכך ניתן בחיפושו אחר הגדרת תשבץ חמקנית בנוגע ל"נהר שלא רק מטביע אלא גם טורף". בהתחבטות זו, אם לברוח אל ההודאה באשמה או להישאר בידעיה שלא ניתן להוכיח חפות, ניצב גיבור הטעות לפתחו של החוק הקפקאי.

כמו בן הכפר המתדפק על שער החוק, כך גם הוא ניצב חסר אונים מול שומר הסף, המגולם בדמותו של החוקר המשגיח עליו בבית המלון. באותו משל קפקאי מוכר, בן הכפר מבקש רשות משומר הסף להיכנס אל החוק. שומר הסף דוחה את הבקשה והאדם המתדפק על שער החוק מעביר את חייו בהמתנה אינסופית לרגע בו יורשה להיכנס. רגע זה כידוע לא מגיע לעולם. מבעד לענני הייאוש האבסורדי, נותרת מסקרנת השאלה מה היה קורה אילו הצליח בן הכפר להיכנס בכוח אל מבעד לשער החוק. סמראקיס שולח את גיבורו אל שער החוק, אלא ששם לא ניצבים שומרים בפתחי האולמות, כל אחד חזק ומאיים מחברו, אלא שומרים מסוג אחר לחלוטין. שומרי המשטר האנושיים בחיבתם מפתים ממש את החשוד להיכנס בשערי החוק, בידיעה שלא יוכל להוכיח את חפותו, למרות שלא נאשם בעברה כלשהי. עד מהרה הוא יגלה שאותו נהר, שאינו רק מטביע אלא גם טורף, נשקף מבעד לחלון. וכאן באה הטעות המפתיעה - לא בקבלת ההחלטה אם לברוח או לא, אלא בדרך התנהלותו של המשטר. אף שחזונו של וינסטון סמית בדבר ניצחון רוח האדם לא זוכה להתגשם ב-1984, הוא מחלחל אל הטעות בזכות "תקלה" אנושית המערערת את המחויבות הטוטאלית של בני האדם למשטר.

נראה כי לא במקרה בחר סמראקיס בסגנון כתיבה המערפל את זהות הדוברים. מבע חידתי זה מעצב את התחושה הקיומית האניגמטית. זהות האדם מתפוררת, הקרקע נשטמת תחת רגליו. מעמד האדם מתערער לא רק בפני השלטון, אלא גם בזיהויו את עצמו. ביטוי ציורי לכך ניתן כאשר החשוד והחוקר ביקרו במהלך טיולם באולם המראות המעוותות בלונה פארק. "המחזה היה מוזר. אבסורדי. [...] עיני, אוזני, שפתי וידי היו משוננות כל כך, מפלצתיות, לא טבעיות, אבסורדיות. נוסף על כך, כל אותו זמן, כשהאיש מ'קפה ספורט' היה לידי, צמוד אלי, מדי פעם התערבבו פנינו במראה, התמוזגו, כאילו

איננה אלא כיסוי מגוחך למציאות מתעתעת שתכליתה לכבוש את האדם ולדכא את רוחו. שלא כמו וינסטון סמית ויוסף ק., גיבור הטעות עתיד לעבור מסכת של בילויים בדרכו אל האבדון. סמראקיס מציג אלטרנטיבה סופר-אבסורדית בה "האח הגדול" הופך ל"אחר" - דמות ארעית, ספק מציאותית, ספק בדויה. "האחר" הזה, כמו אחיו הבוגר, עינו תמיד פקוה וידו אוחות באקרת. לצדו, לא עומדים שופטים עגומים, יצירי מפלצת הביורוקרטיה הקפקאית, אלא חוקר אדיב ומסביר פנים שכל רצונו להנעים את זמנו של החשוד בחוויות מפנקות. החדרים האפלוליים בהם מתנהל משפטו של יוסף ק., הפכו בטעות לטיול מלבב ברחובותיה של עיר חיננית. חדר 101 האימתני, בו נמתחו גופו ועצביו של וינסטון סמית עד שכוחותיו לא עמדו לו עוד, הופך כאן לחדר 717 מועזב בקומה שביעית במלון "מגה אתניקון", בו יבלו העציר ושובו במשחקי שחמט, פתרון תשבצים ושיחות נפש אל תוך הלילה.

נראה כי אין גבול עד להיכן יכול להגיע האבסורד. כשאין למשטר משהו קונקרטי כנגד האזרח הקטן, הרי שגם ציור תמים, חסר כישרון של שני עיגולים קטנים המזכירים לחשוד זוג שדיים, יכול להתפרש כסימן סמוי לשני מחסני נשק המיועדים לפעולה כנגד המשטר. זהו הבסיס לתחילת המסע ההזוי של גיבור הטעות, החשוד בהיותו אויב המשטר, מלווה בשני שוביו, הממונה והחוקר, אל משרדי השירות המיוחד שבעיר הבירה. אף על פי שלא נמצאו כל ראיות כנגדו, שם לו המשטר מטרה להוכיח את אשמתו. השלושה יצאו במכונית השירות המיוחד לכיוון הנמל ממנו התכוונו לשוב במעבורת אל יעדם. לאחר שמכוניתם התקלקלה, נשאר הממונה במקום, בעוד החשוד והחוקר החלו לצעוד לכיוון העיר הקרובה. משהגיעו, שכרו חדר במלון. כאשר החוקר נכנס לשירותים, נדרש החשוד להמתין מחוץ לדלת ולשיר כדי להבטיח שלא יברח. זוהי תמונה נלעגת של לאומיות דכאנית, המגולמת בשירה מזויפת של ההימנון, שאפילו את מילותיו קשה לזכור בעל פה. כשהתברר שהמכונית לא תתוקן בקרוב, הציע החוקר לחשוד לצאת לטיול בעיר.

"כדי להיחשב אויב המשטר אין צורך לבצע פעולה נגד המשטר. די בכך שלא תומכים בו ולא מפגינים פעילות חיובית למענו" (עמ' 39) - כך מסביר חוקר השירות החשאי לגיבור הטעות שנעצר בחשד לפעילות מחתרתית נגד השלטון. אנדונים סמראקיס משרטט מציאות מבהילה, שהיא בגדר המשך לאבסורד הקפקאי המוכר מן המשפט (1925) ולדיכוי האורווליאני של 1984 (1948). הטעות (1965), שרואה אור בעברית בימים אלה, מציג דרך דיכוי חדשה ומצמררת, התואמת את רוח ההגמוניה הדמוקרטית הנושבת במדינות המערב, אשר במרכזה יצור כלאיים בדמות הומניזם טוטליטארי.

כך הופך אורח מן השורה, לאחר שנצפה במגע אקראי עם אדם אחר שנתקל בטעות ברגלו בבית קפה, לחשוד מרכזי בקשירת קשר נגד המשטר. לרודפים אותו אין כל ראייה העשויה להפליל אותו, ועל כן הם מפעילים כנגדו תוכנית מפתיעה וגאונית שתביא בסופו של דבר להודאתו בפשע שכל הנראה לא ביצע. בתחילת המשפט כתב קפקא: "ק' הלא חי במדינת חוק, שלום ושלווה שוררים בכל; מיהם אפוא אלה שהעזו להתנפל עליו בביתו?" בוקר אחד מתעורר יוסף ק. ומגלה שהוא נתון במעצר באשמה שאינה מתבררת לו. הוא מתאמץ לעמוד מול המאשימים אותו, המתכנסים בכל מיני דירות אפרוריות ובעליות גג, אך נואש מן האבסורד העוטף אותו, ומשלים עם העובדה שלא יוכל להעמיד כתב הגנה על פשע לא ידוע. לבסוף הוא נידון למוות. שני אדונים בכובעי אופרה נועצים סכין בלבו. מילותיו האחרונות הן "כמו כלב".

"הלאה האח הגדול", כותב בסתר ביומנו וינסטון סמית, גיבור 1984. במילים אלו הוא מבטא את סירובו לשלטון ה'טלסקרין' ולמילון ה'שיחידש' המפטמים את מוח האדם בתעמולה שקרית, שנועדה ליצור מציאות אלטרנטיבית זוהרת לזו החשוכה והאמיתית. הוא עובד בשכתוב העבר, בשעה שההווה משכתב אותו עצמו. לאחר שנתפס מורד במשטר, הוא נידון לחינוך מחדש. במהלך סדרת עינויי גוף ונפש, הוא מתעקש לזעוק את מחאתו, ומבטיח לאובריאן, שליחו של "האח הגדול", שסופו של השלטון להיכחד בידי רוח האדם. בסופו של דבר, הטיפול בחדר 101 "מחזיר את וינסטון למוטב", והרומן מסתיים במילים: "סוף סוף ניצח את עצמו. אוהב הוא את האח הגדול." העובדה שגיבור הטעות חי אף הוא במדינת חוק,

האנושי. כך הופכים בני האדם, הצייד והניצוד כאחד, קורבנות לא רק לשלטון הפולשני, אלא גם לרגשותיהם הכמוסים המטילים אותם מבלבלים וחסרי ישע אל עולם מסויט.

לאור זאת, קשה להשתחרר בתום הקריאה מההכרה המצמיתה שהאדם הוא תבנית נוף משטר. הסיום הדרמטי של הרומן מותיר תחושה מעיקה באשר לשאלה: מהו צדק? ב"פוליטיאה" של אפלטון, מציע תראסימאכוס תשובה לשאלתו המטרידה של סוקרטס, שיש בה כדי לאפיין את זרם נהר המשטר של הטעות, שכאמור לא רק מטביע, אלא גם טורף - "הצדק אינו אלא תועלתו של החזק יותר". ■ **יובל פז**

של חירות משחררת. הדרך להוכיח את אשמת האדם ובכך להאדיר את עוצמת המשטר, היא בהובלתו עטופת החן והכבוד אל פי התהום. זכאי ככל שיהיה, תינטע בו אשמה חסרת שחר, מאלפת ליראת המשטר. זהו האבסורד של הטוטליטריזם ההומניסטי בדמוקרטיה המערבית המודרנית.

בשיר 'גנרל, הטנק שלך', היטיב ברטולט ברכט להעמיד את הביקורת האירונית שבנאמנות העיוורת למנהיג - 'גנרל, האדם יצור מועיל הוא. / יכול לטוס, יכול להרוג. / אבל יש בו פגם: / הוא יכול לחשוב'. הטעות נוקט באותה אירוניה מרתקת, אלא שבמרכזה לא המחשבה היא לרועץ, אלא הרגש

היינו לאחד" (עמ' 136). אולם המראות ממחיש את המציאות המעוותת בה גם האדם הנרדף וגם שליח המשטר הרודף - חד הם, קורבנות המשטר המסרס. מה שכל כך מפחיד בספר הזה, הוא ייצוגה המטלטל של הדמוקרטיה הדיקטטורית. מתחת למעטה הדמוקרטי, פועלים זרמים תת קרקעיים אפלים שמטרתם צייד אדם; האדם, שכל חטאו בכך שלא ביצע פעולות חיוביות ממשיות לטובת המשטר, ניצב בפני מערכה פסיכולוגית מתוחכמת. במקום להירקב במרתפי השירות החשאי המיוחד, הוא מוזמן לנופש. הנופש הזה כה מרהיב ומסנוור, עד שהוא מאיים לעוור את חושיו. זהו הדיכוי האמיתי - לא שבירת הגוף ומריסת הנפש, אלא זריעת מקסם שווא

אהבת אלוהים ואשה

מנחם לורברבוים: **מגעים מראות**, הוצאת כרמל ירושלים, 2006, 67 עמ'

אמנות הקודש
פריחת האות
לימדה אותי ורד
אדומה-לבנה

כולם / מעצמו ומזולתו". השיר הבא 'הנחת תפילין' (עמ' 58) נוגע שוב בקדושה ובטבעי המשולבים אורגנית. "ציוץ הצופית, / ריחו החריף" של פרח הויסטריה. בהמשך לוורד אדומה-לבנה שבפתחה, רבים הפרחים בספר, במוחש, או ככתם צבע פועם, שהוא שמלה, בשיר המוקדש לשרון. ■ **אהבת אשה ואלוהים.**

שמואל שתל

הספר פותח בשיר הקצר הזה, בן הארבע שורות. פריחת האותיות נלמדת כאמנות קודש מן הוורד בטבע, המושך בצבעיו העזים את העין, ואולי גם את הפרפר להפרותו.

הספר נחלק לשניים, "מגעים" ו"מראות", שני סוגים של מוחשיות. שירי "מגעים" הפותחים את הספר הם ברובם סונטות, אם כי לא תמיד שומר המשורר על המבנה המקובל. ברצף הסונטות מופיע שיר בן שש שורות, שבחתי להביאו בשלמותו, משום תוכנו הדחוס ביפי צורתו, בתתו ביטוי פילוסופי למערכת שבינו לבינה:

התכנסותך לפני גודרת
את היחד, גוהרת
מעל הגבר שלך, מכוננת
את ברית המיניות:
גמור לי ואגמור
לך" (עמ' 19)

השירים ב"מראות" קצרים. השיר הראשון, המונה ארבע שורות, פותח במשפט "אין חלון תמים". אין חלון צנוע ועירום, המראה המתגלה בו, והמבט של הצופה דרכו - הם לבושים. "העין מבקשת להיוון", "ולא תשבץ". לורברבוים שומר על השילוב בין הפילוסופי למוחשי, למשל, בצורה הייחודית שבה הוא משלב טקסט מ"מורה הנבוכים" של הרמב"ם כחלק אורגני בשיריו שלו: "ואילו היתה שם חוכמה / אשר יחסה לצורה האנושית / כיחס הכוח הרואה / אל העין"... המשך דברי הרמב"ם מופיע - מילה במילה - במרווחי שורות שיר: "היו נפסקים נזקין /

חצי

פיוה

פיליפו ניבי

מאיטלקית: ענבל וגיק ארביב

עכביש

הַבֵּט בְּעַפְבֵּיִשׁ
עַם רְגְלֵי חוֹט
וְגוֹפּוֹ הַמְעֻגֵל
הוא נְרָאָה כְּכַפְתּוֹר תְּלוּשׁ

אני לא יודע מאיזה חולצה נתלש העכביש הזה, אבל פיליפו ניבי (filippo nibbi) - איטלקי, חי בעיר ארצו שבטוסקנה - בטח כבר יתפור אותה בשיר אחר. ב'עכביש' כפתור אחד הספיק לו להציג ביופי חד כל כך את סיפור התלישה.

רוני סומק